

Prof. zw. dr hab. Witold Wojdyła
Akademia Mazowiecka w Płocku
Wydział Nauk Społecznych
Zakład Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgr Wojciecha Eugeniusza Podjackiego nt „Oblicze ideowo polityczne Ruchu Młodych Obozu Wielkiej Polski (1927-1933), przygotowanej pod kierunkiem Pana Prof. dr hab. Eugeniusza Koko, Gdańsk 2023, s.394 (wydruk komputerowy).

1. Temat rozprawy, konstrukcja, podstawy źródłowe

Wprawdzie w pierwszych latach po wojskowym zamachu stanu Józefa Piłsudskiego nie dokonała się jeszcze radykalna ewolucja myśli nacjonalistycznej, lecz zaszły w niej stosunkowo istotne zmiany. Pojawiły się bowiem nowe oceny i interpretacje, zwłaszcza w kwestii stosunku do katolicyzmu, fascynacji faszyzmem, nawiązanie do totalitarnych form organizacji życia społecznego, nasilenie krytyki demokracji liberalnej i poszukiwanie nowej wizji koncepcji rozwoju państwa w formule programu rewolucji narodowej. Zaszły także poważne zmiany w strukturze organizacyjnej obozu narodowego. W grudniu 1926 r. animowano Obóz Wielkiej Polski (OWP), mający doprowadzić do przeobrażeń ideowych i taktycznych w ruchu narododemokratycznym i umożliwić zorganizowanie nowej formacji integrującej wszystkie podmioty polityczne o zabarwieniu nacjonalistycznym. W kilka miesięcy później ukonstytuował się Ruch Młodych OWP. W niecałe dwa lata po powołaniu OWP w miejsce zlikwidowanego Związku Ludowo-Narodowego (ZLN) utworzono Stronnictwo Narodowe (SN).

Jako historyk myśli politycznej, dla którego tematyka nacjonalizmu mieści się w głównym nurcie zainteresowań badawczych, z uznaniem przyjmuję inicjatywę W. E. Podjackiego. Przygotowana przezeń rozprawa wypełnia w pewnym stopniu przysłowiową niszę badawczą, albowiem jak stwierdza we wstępie „[...] kierował się chęcią wypełnienia luki w badaniach nad myślą polityczną Ruchu Młodych OWP oraz próbą odpowiedzi na pytanie: jakie, publicyści wywodzący się ze środowiska *młodych*, *prezentowali poglądy* na najważniejsze zagadnienia z życia II Rzeczypospolitej oraz, które z nich dominowały w ich twórczości publicystycznej?”, Niezależnie od deklaracji autora obiektywnie należy przyznać, że analiza nacjonalistycznej myśli politycznej została tu zogniskowana wokół kluczowego a również częściowo „zaniedbanego”, „poznawczo – zagadnienia, jakim był Ruch Młodych OWP.

Rozpiętość omawianych w pracy zagadnień, uwidocznionych w spisie treści, jest nie tylko frapująca, istotna i ważna, lecz także złożona i trudna w recepcji. Wymagała ona bowiem od Podjackiego, pogłębionych i rozległych studiów analitycznych w obrębie zagadnień z najnowszej historii politycznej Polski, kwestii politologicznych, prawnych, filozoficznych, ekonomicznych i aksjologicznych. Generalizując można stwierdzić że sprostał on podjętemu przez siebie wyzwaniu naukowemu.

Prowadzone przez autora badania w obrębie eksplorowanego zagadnienia uznać należy za rzetelne i obiektywne. Pozbawione one są również, zbędnych konotacji i emocjonalnych odniesień, zauważalnych w badaniach nad myślą nacjonalistyczną. Prezentowany w tytule rozprawy problem zasługuje na uwagę chociażby ze względu na swą aktualność warunkach współczesnych przemian ustrojowych oraz w rzeczywistości kształtowania się wielu nowych rozwiązań instytucjonalnych. Jest on także istotny, z punktu widzenia rozpoznawania rezonansu tradycji w różnorodnych aspektach szeroko pojmowanego ruchu narodowego. Zaplanowane przez W. Podjackiego przedsięwzięcie badawcze wybrane więc zostało trafnie. Nie jest bowiem łatwo na poziomie obecnego stanu badań historiografii najnowszej, dokonać wyboru oryginalnego i odpowiadającego merytorycznym wymogom

rozprawy doktorskiej problemu badawczego. W tym wypadku można go uznać za aktualny i potrzebny, nade wszystko z tego względu, iż jest to przestrzeń społeczno-polityczna do tej pory szerzej nie eksplorowana w globalnym wymiarze.

W aspekcie strukturalnym (co do którego mam pewne zastrzeżenia), licząca 394 strony wydruku komputerowego (moim zdaniem zbyt obszerna, ze względu na charakter materiałowy), rozprawa, składa się ze strony tytułowej spisu treści, wstępu, trzech rozdziałów (a w nich podrozdziałów), podsumowania i bibliografii.

Wracając do zastrzeżeń, chciałbym zwrócić uwagę, że w całościowej wykładni, zabrakło odniesienia do polityki zagranicznej Ruchu Młodych OWP, a precyzyjniej wizji miejsca Polski w Europie, widocznej i dostrzeganej w myśli politycznej omawianej formacji ideowej. W przypadku możliwości wydania pracy drukiem (zachęcam do tego Autora), proponowałbym rozważyć w strukturze rozdziału pierwszego wyodrębnienie dwóch oddzielnych części składowych, jednej, dotyczącej stosunku omawianej formacji wobec faszyzmu a drugiej wobec komunizmu, ze względu na istotne różnice między tymi ideologiami. W strukturze rozdziału drugiego, oddzielnie należałoby potraktować kategorię idei narodu oraz formułę państwa narodowego, a w rozdziale trzecim oddzielnie potraktować kategorie ustroju politycznego i społeczno-gospodarczego Bardziej precyzyjnego określenia wymagają także kwestie terminologiczne, albowiem publicystyka społeczno-polityczna, będąca przejawem świadectw myśli politycznej wchodzi w zakres tej ostatniej.

Natomiast uwypuklając korzyści wynikające z przyjęcia problemowej struktury pracy stwierdzam, że jej walorem jest rozległa baza źródłowa krytycznie i wnikliwie wykorzystana w warstwie metodologicznej. Merytoryczny zasięg kwerendy źródłowej do tak zakrojonego przedsięwzięcia badawczego nie budzi zastrzeżeń. Przegląd sporządzonej bibliografii pozwala też ocenić spektrum problemów interesujących Autora, a liczący 22 strony jej wyodrębniony pakiet stanowi cenną wskazówkę w płaszczyźnie omawianej tematyki badawczej. W przeprowadzonej analizie zebranego materiału źródłowego, często efemerycznego, zastosował Autor prezentację poszczególnych problemów, częstokroć z mniej lub bardziej udaną egzemplifikacją w tle wydarzeń ogólnopolskich. Oparł się jednocześnie na zróżnicowanych, jednak w przemyślany sposób dobranych źródłach.

Sporządzona bibliografia wymaga jednak dopracowania redakcyjnego odnośnie zachowania obowiązujących kryteriów wartościujących hierarchię wykorzystanych materiałów z wyodrębnionym podziałem na: źródła archiwalne, źródła drukowane (a w nich: dokumenty, programy, sprawozdania; pisma społeczno-polityczne; pamiętniki, wspomnienia, relacje; publicystykę prasową (ta ostatnia, *nota bene*, bardzo obfita i przeważająca, z niezrozumiałych dla mnie względów nie została przedstawiona), wreszcie opracowania naukowe (a w nich samodzielne monografie (książki), wespół z artykułami naukowymi). Brak też szerszej obudowy prezentowanego materiału, jakże liczną dla omawianego okresu literaturą z polskiej myśli politycznej, przykładowo: M. Śliwa, Polska myśl polityczna w I połowie XX wieku, Wrocław 1993; Państwo w polskiej myśli politycznej, [w:] Polska myśl polityczna XIX i XX wieku, pod redakcją W. Wrzesińskiego, t. VII, Wrocław 1988; E. Maj, Komunikowanie polityczne Narodowej Demokracji 1918-1939, Lublin 2010; G. Radomski, W. Wojdyło, Meandry polskiej myśli politycznej XX-XXI wieku, Wybrane aspekty, Toruń 2020; W. Wojdyło, w drodze do urzeczywistnienia idei narodowej. Myśl polityczna Narodowej Demokracji 1918-1939. Studia i szkice, Toruń 2021; A. Meller, P. Tomaszewski, Życie i śmierć dla narodu. Antologia myśli narodowo-radykalnej z lat 30. XX wieku, Warszawa 2011; M. Andrzejczak, Rosja w myśli politycznej Narodowej Demokracji w latach 1917-1939, Krzeszowice 2016 i wiele innych. Są to uwagi natury redakcyjnej aczkolwiek istotne dla prezentowanej rozprawy, mającej charakter monograficzny.

2. Uwagi ogólne

Zasadniczy wykład poprzedza „Wstęp”, będący istotną częścią projektowanej monografii. Jest to niezwykle ważna integralna część rozprawy naukowej, będąca swego rodzaju biletem wizytowym i przewodnikiem po meandrach myśli, wywodów, polemiki i argumentacji Autora. W recenzowanym „przypadku” czytelnik otrzymuje, niezbyt rozbudowaną, sześciostronicową informację ogólną. Nie kwestionując zawartych w niej, zasadniczych ustaleń terminologicznych stwierdzam, że zabrakło w tej części elementów takich jak: „zastosowanej w badaniach metody oraz hipotezy badawczej jaką zasadniczą, oryginalną myśl stara się udowodnić?”. Również we „Wstępie”, w warstwie interpretacyjnej, Autor winien się odnieść do określenia pojęcia myśli politycznej (koncepcje), jak i oblicze ideowo polityczne, przynajmniej na poziomie definicji typu regulującego. Nie wzbudza natomiast zastrzeżeń wskazana w tytule cezura, która jest w pełni przekonywująca.

Rozdział pierwszy rozprawy poświęcono „Obozowi Wielkiej Polski w latach 1926-1933”. Wyodrębniono w nim trzy zagadnienia: 1. Rola i miejsce Ruchu Młodych OWP w obozie narodowym, 2. Stosunek Ruchu Młodych OWP do religii i Kościoła katolickiego, 3. Ruch Młodych OWP wobec komunizmu i faszystów. Ogólnie w rozdziale pierwszym dostarcza się usystematyzowanej wiedzy odnośnie okoliczności i przesłanek powstania organizacji, dużo miejsca poświęca się koncepcjom Dmowskiego inspirującym do powołania Ruchu, sankcji religijnej prowadzącej do polityzacji Kościoła i katolicyzmu w Polsce. Postulowana zaś idea Polski katolickiej i wzór Polaka katolika nosiła w sobie wszelkie cechy integryzmu religijnego. Słusznie zwraca uwagę, że istotnym wydarzeniem w dziejach Ruchu Młodych było wydanie w listopadzie 1932 roku przez Oddział Akademicki OWP w Warszawie-*Wytycznych w sprawach: żydowskiej, mniejszości słowiańskich, niemieckiej, zasad polityki gospodarczej*. Dokument ten można w zasadzie uznać za próbę sprecyzowania ogólnych zasad programowych aczkolwiek nie stanowiły one jakiegoś nowego, innowacyjnego wkładu w rozwój doktryny obozu narodowego. Podziela też konkluzję Autora, który w ślad za Janem Rembienińskim stwierdza że „Walka z bolszewizmem to walka w obronie najistotniejszych podstaw cywilizacji europejskiej, walka dwu przeciwstawnych poglądów na świat, których różnice sięgają nieskończenie głębiej niż kwestie warsztatów produkcji, albo demokratyczno-parlamentarnego ustroju państwa”^{s.65}. Natomiast zafascynowanie młodych wszechpolsaków faszystami przejawiało się w funkcjonowaniu ich organizacji. Tworzyli oni bowiem strukturę, czyli Ruch Młodych OWP, karną i zdyscyplinowaną, dążącą w sposób radykalny do urzeczywistnienia celów nacjonalizmu polskiego, czyli budowy Polski mocarstwowej. Przyjęli nawet odpowiednią symbolikę (mieczyk Chrobrego, uosabiający owe dążenia do Wielkiej Polski) i przysięgę na wierność idei nacjonalistycznej. Natomiast w wyniku zwycięstwa „rewolucji narodowej”, miał zostać ustanowiony system monopartyjny władzy, oparty na przymusowej organizacji wszystkich obywateli w ramach ustroju korporacyjnego. Władze tego państwa, sprawowane przez elitę narodową, pochodziłyby z kooptacji dokonywanej przez czynniki rządzące. Należy wreszcie nadmienić, że analiza poznawcza treści tego segmentu pracy jest starannie udokumentowana; w dyskursie badawczym Autor odwołuje się do najnowszych ustaleń poznawczych, co czyni wykład aktualnym poznawczo.

Rozdział drugi poświęcono „Koncepcji państwa narodowego w myśli politycznej Ruchu Młodych OWP”. W analizie wyodrębniono cztery kwestie, a mianowicie: 1. Struktura narodowościowa II Rzeczypospolitej Polskiej, 2. Wielka Polska jako państwo narodowe w publicystyce Ruchu Młodych OWP, 3. Stosunek Ruchu Młodych OWP do mniejszości słowiańskich, 4. Ruch Młodych OWP wobec mniejszości żydowskiej i niemieckiej.

W rozdziale tym zaprezentowano analityczne kwestie dotyczące struktury narodowościowej w Drugiej Rzeczypospolitej. Istotne miejsce w poznaniu zajęła analiza danych statystycznych w kontekście

uwarunkowań politycznych oraz , prezentacji świadomościowych. W analizie odwołano się do stanu badań dawniejszych oraz interpretacji współczesnych. Zawartość merytoryczna jest w pełni przekonywująca. Autor nie omija kwestii drażliwych w relacjach pomiędzy poszczególnymi mniejszościami narodowymi; zwykle przywołuje stanowiska prezentowane na łamach obfitej publicystyki Ruchu Młodych OWP, które odnosi też do interpretacji działaczy omawianej formacji oraz badaczy tych złożonych kwestii, ujawnia problemy istotne z punktu widzenia rozpoznawanej rzeczywistości oraz stara się zwięźle na nie odpowiedzieć. W wykładzie dominuje dyskurs i narracja objaśniająca złożone zjawiska narodowościowe.

Autor słusznie zwraca uwagę, że nieprecyzyjność oraz rozległość endeckiej koncepcji narodu w piśmarstwie teoretyków polskiego nacjonalizmu (w tym Ruchu Młodych OWP), powodowała znaczną swobodę jej interpretacji politycznej. Skutki tego zjawiska dostrzega W. Podjaski stwierdzając, że nie było wprawdzie poważniejszych różnic, lecz trudno wyróżnić obowiązującą , sprecyzowaną wykładnię. Z tekstu wynika, że przedstawiciele omawianej formacji ideowej opowiadali się za koncepcją nacjonalizmu nowoczesnego, integralnego, różnicującego swój stosunek do zamieszkujących Rzeczpospolitą narodowości. Koncepcja ta bliska była rzecznikom idei piastowskiej, opowiadającym się za wizją państwa narodowego. W gronie jej adherentów uderza zróżnicowanie odnośnie do zamieszkujących Polskę narodowości. Wyrażało się to w odmiennym podkreślanii programu stosowanych rozwiązań , w różnej tonacji tego programu oraz w różnorodnym stanowisku wobec poszczególnych grup ludności. Odrębny był stosunek do mniejszości słowiańskich (Ukraińcy, Białorusini), inny do Niemców , odmienny do Żydów.,

Zawartość merytoryczna tego rozdziału jest istotnym osiągnięciem naukowo badawczym, dostarcza się tu bogatej warstwy wiedzy faktograficznej, prawidłowo, przekonywująco objaśnia się zjawiska,, procesy, zależności, oddziaływania, aspiracje, bariery itp.

Rozdział trzeci poświęcono ustrojowi i zagadnieniom gospodarczo-społecznym w publicystyce Ruchu Młodych OWP. W analizie wyodrębniono dwie części składowe : 1. Zagadnienia ustrojowe, 2. Zagadnienia gospodarczo społeczne.

Identyfikuję się z tezą Autora, że do końca lat dwudziestych ubiegłego wieku w środowisku Młodych Ruchu OWP nie wypracowano nowych , innowacyjnych koncepcji w zakresie zmian ustrojowych, a ich aktywność intelektualna w przestrzeni publicystycznej sprowadzała się głównie do interpretacji propozycji postulowanych przez starszą generację obozu narodowego. Kolejna odsłona debaty ustrojowej , zapoczątkowana przez Zdzisława Stahla na łamach „Myśli Narodowej”, wraz z jego broszurą, „*Uwagi o władzy państwowej*”, miała miejsce na początku lat trzydziestych. Warto też odnotować, że środowisko Ruchu Młodych OWP, w omawianym okresie nie zdołało wypracować, zwarteo i kompleksowego programu reform ustrojowych.

W płaszczyźnie kwestii gospodarczo społecznych, omawiane środowisko ideowe koncentrowało swą aktywność na obronie własności prywatnej, którą powszechnie uznawano za kardynalny warunek rozwoju cywilizacyjnego narodu i przynależności do świata zachodniego. Zasada ta ściśle korespondowała z wolnością polityczną, albowiem związek własności „z wolnością jest tak ściśly, że tam, gdzie znosi się własność, znika i wolność”. Środowisko *młodych* odrzucało koncepcje kolektywistyczne, preferowało rozwój drobnej przedsiębiorczości, postulowało usamodzielnienie się gospodarki polskiej i oparcie jej na własnych zasobach, oceniali negatywnie politykę monopolistyczną karteli, sprzeciwiali się nadmiernemu etatyzowaniu gospodarki. Autorzy *Wytycznych* postulowali zatrzymanie procesu mechanizacji gospodarki i opowiadali się za dekoncentracją przemysłu.

W „Podsumowaniu” będącym sumą wniosków treści poszczególnych rozdziałów , refleksyjnie zaprezentowano ogląd problemu, aczkolwiek nie odniesiono się do sformułowanego we „Wstępie”, problemu badawczego.

3. Uwagi szczegółowe

Generalnie pozytywnej oceny całości pracy nie podważają uwagi krytyczne w aspekcie kwestii szczegółowych. Za niezbyt zręczne w formie stylistycznej odbieram sformułowania typu : , narodził się w umyśle Dmowskiego,s.7., oraz dokonał zblżenia , s.13., napędzało w ich szeregi, s.27., wyznanie to świadczy o skali fermentu, s.41., prawdziwa esencja duchowego przewrotu, s. 48., i wiele innych. Kułakowski Mariusz to de facto Józef Zieliński, a Andrzejak M. to Andrzejczak Michał. Rozprawa wymaga też jeszcze starannej „obróbki ,redakcyjnej : zauważa się w niej niemało powtórzeń, przykładowo na s. 4., dwukrotnie wymieniono wspomnienia Stanisława Głabińskiego. , jest także sporo usterek interpunkcyjnych. Zgodnie z wymogami edytorskimi należałoby też uporządkować numerację przypisów (oddzielnie do wstępu i poszczególnych rozdziałów). Przyznam szczerze ,że ich ogólna liczba 2179 , wywiera spore wrażenie.

4. Konkluzja ogólna

Uwzględniając wszystkie aspekty opiniowanej pracy stwierdzam, że stanowi ona pozytywny przejaw aktywności intelektualnej jej Autora. Wniósł On bowiem istotny i niepodważalny wkład w projekcję , przeprowadzenie i naukowe udokumentowanie swego przedsięwzięcia badawczego. W całości pracy, zademonstrował kompetencje w stawianiu i rozwiązywaniu problemów naukowych. Praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określonym w art. 187 Ustawy z dnia 3 lipca 2018r.-Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (Dz. U. 2018 nr 1668 z późniejszymi zmianami). Wnoszę o dopuszczenie Pana mgr Wojciecha Eugeniusza Podjackiego do kolejnych etapów przewodu doktorskiego

Toruń, 3 października 2023 r.

Prof. zw. dr hab. Witold Wojdyło

